

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVEDE ÜÇÜZ AÇIK SORUNU¹

Medine TEKİN²
Özer ÖZÇELİK³

Öz

Keynesyen görüşe dayalı üçüz açık hipotezi, ilk olarak 1980'li yıllarda ABD'de Başkan Reagan'ın Mali Denemesi sırasında bütçe açığı ile cari açık arasında bir ilişki olduğunu savunan ikiz açık hipotezi olarak ortaya çıkmıştır. Üçüz Açık ise ikiz açıklara eşlik eden tasarruf yatırım açığını göstermektedir. Üçüz açık olgusunda iç ekonomik dengeyi gösteren özel kesim tasarruf yatırım dengesi ve kamu kesimi gelir gider dengesi aynı anda birlikte açık vererek dış ekonomik dengeyi oluşturan cari işlemler dengesinin de açık vermesine neden olmaktadır. Çalışmada; üçüz açık bileşenleri ayrıntılı olarak ele alınacak, kavramsal açıdan üçüz açık sorununun teorik çerçevesi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Üçüz Açık, Cari Açık, Bütçe Açığı, Tasarruf-Yatırım Dengesi

TRIPLE DEFICITS PROBLEM IN THE CONCEPTUAL AND THEORETICAL FRAMEWORK

Abstract

The Keynesian view based triple deficit hypothesis has first emerged as a twin deficit hypothesis, which advocated a relationship between the budget deficit and current account deficit during President Reagan's Financial Trial in the USA in the 1980s. The Triple Deficit shows the savings investment gap accompanying the twin deficits. In the Triple Deficit case, the private sector savings investment balance showing the internal economic balance, and the public sector income and expenditure balance, by giving deficit at the same time and together, causes deficit in the current account balance that creates foreign account balance. In the study, triple deficit components will be discussed in detail, theoretical framework of the conceptually triple deficit problem will be examined.

Keywords: Triple Deficits, Current Account, Budget Deficit, Private Sector Savings Investment Balance

Jel Codes: E21, E27, F32

¹ Bu çalışma Medine Tekin tarafından Kütahya Dumlupınar Üniversitesi SBE İktisat ABD'nde hazırlanan yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

² Bilim Uzmanı,

³ Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, ozer.ozcelik@dpu.edu.tr,

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 01.11.2019

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 15.12.2019

Giriş

Bir ekonomide makroekonomik göstergeler üzerinde dengenin sağlanmasında önemli bir güce sahip olan ana belirleyici faktörler; cari açıklar, bütçe açıkları ve tasarruf-yatırım dengesizliği şeklinde de ifade edilen tasarruf açıklarıdır. Bahsettiğimiz bu değişkenlerde ortaya çıkan artış ya da azalış değişimleri tüm iktisadi dengeleri etkilemekte ve ekonominin istikrarlı yapısı üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır (Yüce vd, 2013: 195). 1980’li yılların başlarında Amerikan Birleşik Devletleri’nde aynı zamanda meydana gelen bütçe ve cari işlemler açıkları sonrasında bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki ABD dışındaki ülkeler için de önem kazanmıştır. İktisat literatüründe, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki bu ilişkiye *ikiz açıklar hipotezi* denilmektedir (Kılavuz ve Dumrul, 2012: 239-240).

Üçüz açık sorunu literatürde ikiz açık hipotezinin bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İkiz açık hipotezi bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu ve bütçe açıklarında ortaya çıkacak bir artışın cari işlemler açığında da yükselişe neden olacağını ifade etmektedir. Cari işlemler açığı ve bütçe açığının bir arada yaşandığı bir ülkede aynı zamanda yurt içi tasarrufların yurt içi yatırımların finansmanında yetersiz olması ile tasarruf-yatırım dengesinin de açık vermesi söz konusu ülkede üçüz açık durumunu göstermektedir (Szakolczai, 2006: 40-41).

Çalışmada üçüz açık sorunu kavramsal olarak ele alınacaktır. Bunun için öncelikle bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel yatırım-tasarruf dengesi üzerinde durulacaktır. Daha sonra iktisadi akımların ışığında teorik çerçeve incelenecektir.

1. Üçüz Açık Sorununun Kavramsal Çerçevesi

Üçüz açık; bütçe açığı ve cari işlemler açığının beraberinde özel tasarruf-yatırım dengesinin de açık vermesi sonucu oluşmaktadır (Eğilmez, 2006). Yurtiçi özel tasarruflar dengesi, kamu bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi bu üç temel makroekonomik hesaplardan üçünün birlikte açık verdiği ve bu açıkların da birbirlerini etkilemesine üçüz açık, bütçe dengesi ile cari işlemler dengesinin açık vermesi ve birbirini etkilemesine ise ikiz açık denilmektedir. İkiz ve Üçüz açık kavramlarının kullanılabilmesi için bu hesapların açık vermesi tek başına yeterli olmamakta aynı zamanda birbirlerini etkilemeleri veya belirlemeleri gerekmektedir. Üçüz açık kavramından çok ikiz açık kavramı kullanılmaktadır. Bunun nedeni, ekonomide özel tasarruf-yatırım açığının olmadığı varsayılmasıdır. Bu varsayım neticesinde cari işlemler dengesi ile bütçe dengesi arasında birebir ilişki ortaya çıktığından bu iki denge incelenmektedir (Danışman, 2009: 20).

Milli gelir dengesi ile tasarruf açığı, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki bağın kuramsal temeli elde edilmektedir. Milli gelir dengesi açık ekonomilerde, toplam talep ile toplam üretimin eşitlendiği durumda sağlanmaktadır. Milli gelir dengesini bu eşitliğe göre aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Erdemir, 2014: 38-39):

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (1)$$

Bu denklemde Y milli geliri, C tüketimi, I yatırımları, G kamu harcamalarını, X toplam ihracatı ve M toplam ithalatı göstermektedir. Mal ve hizmetlerdeki, ihracat ile ithalat arasındaki fark sonucunda cari işlemler dengesi (CA) ortaya çıkmaktadır.

$$CA = (X - M)$$

Burada net ihracat eğer net ithalattan yüksek olursa cari işlemler fazlası, net ithalat net ihracattan yüksek olursa cari işlemler açığı meydana gelmektedir (Erdemir, 2014: 39). Alternatif olarak (1) numaralı denklem aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Güder, 2013: 3):

$$Y = C + I + G + CA$$

Dışa açık olan bir ekonomide toplam tasarruflar (S), milli gelirin özel ve kamu kesimince tüketilmeyen bölümlerinden oluşmaktadır.

$$S = Y - C - G + CA$$

Bu denklemdaki (Y - C - G) eşitliği yatırımlara (I) eşit olduğundan denklem şu şekilde tekrar ifade edilebilmektedir:

$$S = I + CA \quad (2)$$

Özel ve kamu tasarrufları bir ekonomideki toplam tasarrufları göstermektedir. Özel tasarruflar Sp, kamu tasarrufları Sg ile gösterilerek bu durum aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir:

$$S = Sg + Sp$$

Bu eşitlik (2) nolu denklemdaki toplam tasarrufların yerine yazılacak olursa;

$$Sg + Sp = I + CA \quad (3)$$

Bir ekonomide yer alan kamu tasarrufları, o ülkede toplanan vergiler (T) ile devletin yaptığı kamu harcamaları (G) arasındaki fark ile elde edilmektedir.

$$Sg = T - G$$

Bu denklemin, (3) numaralı denklemdaki kamu tasarruflarının yerine yazılması ile oluşan eşitlik şu şekildedir:

$$T - G + Sp = I + CA$$

$$(T - G) + (Sp - I) = CA \quad (4)$$

Bu denklemda (T - G) bütçe dengesini, (Sp - I) özel tasarruf-yatırım dengesini ve CA cari işlemler açığını göstermektedir. (4) numaralı denklem üçüz açığı oluşturan denge ile iç ve dış dengenin eşit olduğu durumu göstermektedir. Bir ekonomide iç dengeyi bütçe ve özel tasarruf dengesi toplamı, dış dengeyi cari işlemler dengesi oluşturmaktadır. Bu iki denge birbirine eşit olmaktadır. Özetle; özel ve kamu tasarruflarının toplamı bize cari açığı vermektedir (Güder, 2013: 3-4).

1.1. Üçüz Açık Bileşenleri

Üçüz açık sorunun anlaşılabilmesi için bu bölümde makroekonomik dengenin üç önemli ayağı olan üçüz açık bileşenleri; bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel yatırım-tasarruf dengesi ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

1.1.1. Bütçe Dengesi ve Bütçe Açığı

Kökünü Latinceye dayanan bütçe kelimesinin kökü “bulga” sözcüğüdür. Zamanla Fransızca’da “bouge”, ‘bougette’ olarak ifade edildikten sonra İngilizcede ‘budget’ biçiminde kullanılmaya başlanmıştır. Latince ‘para torbası’, ‘çekmece’, ‘küçük deri çanta’ gibi karşılıkları olan kelime bugün, devletin gelecek bir döneme ait gelir ve gider tahminlerinin bulunduğu, bu tahminlerin

yürütülüp uygulanabilmesi için parlamento tarafından hükümete yetki verdiği bir yasa olarak görülmektedir (Dücan, 2008: 8).

Bütçe, devletin gelir ve giderlerini birlikte gösteren belge veya devletin gelir sağlamasına ve gider yapmasına (harcama yapmasına) izin veren bir kanun şeklindedir. Aynı zamanda ekonomideki birçok değişkeni etkileyen bir ekonomi politikası aracıdır. Bütçe, üzerine yüklenen iktisadi, mali ve politik fonksiyonlarını bütçe büyüklüğü yanı sıra, bütçe gelir ve giderlerinin bileşimi, gelirler ile giderlerin denk olması, açık ya da fazla vermesi şeklinde dengesizlikleri ile yerine getirir (Yıldırım vd., 2013: 427).

Bütçe, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre; “*belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge*” olarak tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 24/12/2003). Bütçe çeşitli işlevler yerine getirmektedir. Bütçenin siyasal işlevi, yürütme organının işlenmesi ve denetlenmesi için yasama organına imkân sağlamak; iktisadi işlevi, ekonominin içerisinde kaynak dağılımını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemek; hukuki işlevi ise, yasama organı tarafından kanun olması nedeni ile yürütme organının faaliyetlerine meşruluk kazandırmaktır (Uluatam, 2005: 126).

Devletin yüklenmiş olduğu mali ve sosyo-ekonomik görevler olan klasik fonksiyonları yerine getiren bütçe bununla birlikte makroekonomik fonksiyonları da yüklenerek bir kanun olarak; gelir ve gider öngörülerini kapsamakta ve bunların uygulanması ve yürütülmesine yetki ve izin verir. Bütçe fonksiyonel maliyenin başlıca aracı olarak; kamu harcamalarının büyüklüğünü, gelir tahminini, gelir ve harcamaların ayrıntılı listesini göstermekle birlikte yürütme organının harcamalar ve gelirlerin bir mali yıl içerisindeki karar ve öngörülerini kapsayan yasal düzenlemedir (Akdoğan, 1993: 277).

Devlet bütçesi ile doğrudan ya da dolaylı biçimde ilişkili olan birimler kamu kesimini oluşturmaktadır. Türkiye’de kamu kesimi bütçeleri düzen bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincisi çeşitli bakanlık ile bu bakanlıklara bağlı kuruluşların tamamının içerisinde yer aldığı genel bütçe; ikincisi ise kendilerine has tüzel kişilikleri bulunan ve genel bütçenin ilavesi olarak ayrı bir bütçeye haiz olan katma bütçeli idarelerdir. Genel ve katma bütçelerin toplanmasıyla oluşturulan bütçeye ise konsolide bütçe denilmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 133).

Teorik ve yasal tanımlamaları yukarıda belirtilen bütçe kavramının unsurlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Karabaş, 2005: 26-27):

- Devletin ileri dönemlere ait gelir ve gider tahminlerini göstermektedir.
- Bu tahminler giderler için bir üst sınır olmaktadır.
- Giderler sadece bütçede belirtilen alanda harcanabilir.
- Bütçede gösterilen gelir kalemleri dışında başka hiçbir kaynaktan gelir toplanamaz.
- Gelir tahminlerinde alt ve üst sınır niteliği bulunmamaktadır.
- Genellikle yıllık tahminleri göstermektedir.
- Gelirin toplanmasına ve giderin yapılmasına önceden izin vermektedir.
- Gelir ve giderlerin denkliği sağlanmalıdır.

Kamunun bütçe gelirlerinin giderlerine eşit olması bütçenin dengede olduğunu göstermektedir.

1.1.1.1. Bütçe Dengesi

Bir ekonomideki toplam arz, toplam talep dengesine iktisadi denge denilmektedir. Bu iktisadi dengenin sağlanmasında kamu kesiminin payı büyüktür. Bu nedenle kamu kesiminin dengesi genel ekonomik dengeyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Batırel, 1994: 117). Bütçe dengesini, belli bir zaman diliminde kamunun yapmış olduğu harcamaların aynı zaman dilimindeki kamu gelirine eşit olması durumu olarak tanımlamak mümkündür. Bütçe dengesi eşitlik olarak:

$$\text{Bütçe Dengesi} = \text{Bütçe Gelirleri} - \text{Bütçe Giderleri}$$

şeklinde ifade edilebilir (Boran, 2014: 7-8). Bu eşitlikte yer alan bütçe gelir ve gider kalemleri açılacak olursa:

$$\text{Bütçe Gelirleri} = \text{Vergi Gelirleri} + \text{Vergi Dışı Gelirler}$$

$$\text{Bütçe Giderleri} = \text{Personel Harcamaları} + \text{Yatırım Harcamaları} + \text{Transfer Harcamaları} + \text{Diğer Cari Giderler}$$

olarak gösterilebilir. Yazılan bu eşitlikler tek bir bütçe dengesinde birleştirilirse genel denge aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$$\text{Bütçe Dengesi} = (\text{Vergi Gelirleri} + \text{Vergi Dışı Gelirler}) - (\text{Personel Giderleri} + \text{Diğer Cari Giderler} + \text{Yatırım Giderleri} + \text{Transfer Giderleri})$$

Merkezi yönetim bütçe dengesi, bütçe gelirleri ve giderleri olarak iki ana kalemden oluşur. Bütçe gelirlerinin alt hesabı olan faiz dışı bütçe giderleri; personel ve sosyal güvenlik primleri, devletin ödediği mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler, sermaye giderleri, sermaye transferleri, ödünç verme ve yedek ödeneklerden oluşmaktadır. Bu kalemin dışında devlet açıklarını finanse etmek için aldığı borçların karşılığında ödediği faizler, bir diğer bütçe giderlerinin kalemini oluşturmaktadır. Bütçe gelirleri ise iki alt hesaptan oluşmaktadır. Vergiler, devletin topladığı ilk gelir kaynağıdır. Diğer gelirler kaleminde vergiler harici toplanan gelirler yazılmaktadır (Güder, 2013: 5).

1.1.1.2. Bütçe Açığı

Bütçe açıkları, gelirlerin azalması haricinde, giderlerin gelirlerden daha fazla artması nedeniyle oluşmaktadır. Devlet tarafından hazırlanan bütçe farklı nedenlerle açık verebilir. Türkiye’de özellikle bütçelerin siyasal nedenlerle gerçekçi olarak hazırlanamaması buna önemli bir sebeptir. Bütçe açığı siyasal başarısızlık olarak görüldüğünde harcamaların olduğundan az gösterilmesine sebep olmaktadır. Devlet, kamu harcamalarındaki artışın gelirlerdeki artıştan yüksek olmasını engelleyememekte, harcama ve gelir arasındaki farkı vergileri yükselterek kapatamadığından dolayı borçlanmaya başvurmaktadır (Şen, 2007: 18).

Ekonomiler içinde buldukları döneme göre de bütçe açıkları verebilir. Ekonomi yükselme döneminde ise bütçe gelirlerinin artmasıyla üretim artar, yeni yatırımlar yapılır bunun sonunda da milli gelir artacağından devletin topladığı vergi gelirleri artacak bu sayede bütçe açıkları azalmaya başlar. Eğer ekonomi gerilemede ise istihdam azalır yatırımlar duracağından milli gelir düşecek toplanan vergiler azalacağından bütçe açıkları artacaktır (Yaldız, 2006: 4-5).

Ekonomilerde yaşanan savaşlar savunma giderlerini arttıracığından ve kişiler üretim yapmak yerine cepheye savaşacağından gelir bütçesi hızla açık verecek gider bütçesi ise artacağı için bütçe açık verecektir. Devlet, savaş sonrası ülkedeki kayıpların yenilenmesi ve ekonomiyi tekrar imar etmek için harcama yapacağından giderler artacaktır. Aynı zamanda savaştan sarsılan vatandaşlar vergi ödeyemeyeceğinden gelirler azalır ve bütçe doğal olarak açık verir. Bu durum geçici olarak kabul edilmektedir (Egeli, 1997: 27).

Ekonomik krizler ve doğal afetler bütçe açıklarına neden olabilir. Bir ekonomide kriz dönemlerinde bütçe açığı vermek önceleri durgunluktan kurtulmak için kullanılan etkili bir politika aracı iken günümüzde bütçe açığını giderme etkisinden çok ekonomik kriz sonucu ve tetikleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Krizlerle birlikte milli gelir ve toplanan vergiler azalmaktadır. Yani bütçe açığı krizlerin hem nedeni hem de sonucudur (Yaldız, 2006: 5).

Kamu giderleri arasında yer alan sübvansiyonlar, hükümetlerin belirli amaçlar ile belli bir kesime yaptığı mali yardımlardır. Bu yardımlar üreticileri korumak amacı ile birlikte ihracatı teşvik etmek gibi nedenlerle para ya da benzerleri ile karşılıksız yapılan mali transferlerdir. Devlet tarafından sübvansiyon harcama, bu harcamayı alanlar açısından ise sübvansiyon ek bir kaynak oluşturmaktadır. Sübvansiyon devlet için harcama olduğundan bütçe giderini arttıracığından bütçe açıklarına yol açmaktadır. Nüfus artışının olması da kamu hizmetlerinin artmasını gerektirdiğinden kamu harcamaları artmakta bu da bütçe açıklarına neden olmaktadır (Boran, 2014: 9).

1.1.2. Cari İşlemler Dengesi ve Cari İşlemler Açığı

Arapçadan Türkçe'ye geçen "cari" kelimesi, yürürlükte bulunan, olagelen, geçen, akan gibi anlamlara gelmektedir. Cari bütçe, devlet bütçesinin günlük işler, ya da genelde cari gider ödeneklerinin olduğu bölümdür (Seyidoğlu, 2002: 84).

Ödemeler bilançosunun en önemli kalemlerinden biri cari işlemler hesabıdır (Boran, 2014: 10). Ödemeler bilançosu genel olarak, bir ülkede yaşayan kişilerin belli bir dönem boyunca yabancı bir ülkede yerleşik olan kişilerle yaptıkları bütün ekonomik faaliyetlerin sonucunu gösteren düzenli bir kayıt şeklinde tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 1999: 384). Ödemeler bilançosunun ana hesap kalemlerinden biri olan cari işlemler hesabı; bir ülkedeki yerleşik olan kişilerin, diğer ülkelerde yerleşik kişilerle yapmış oldukları mal ve hizmet satışları ile birlikte bu mal ve hizmetlere yaptıkları ödeme ve karşılıksız transferlerin toplamından oluşmaktadır (Boran, 2014: 10).

Ülkedeki ihraç ve ithal edilen mallar bu hesaba kaydedilir. Cari işlemler hesabına kaydedilen işlemler de kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 1999:388-389). Bu başlıklar (Seyidoğlu, 1999:389-391).

- **Mal Ticareti:** Görünür ticaret olarak da tanımlanmaktadır. Birçok ülkenin uluslararası ekonomik işlemleri arasında mal ihracat ve ithalatı en fazla yeri tutmaktadır. Ülkeye döviz kazandıran en önemli işlem mal ihracatıdır. Mal ihracatı kayıt tekniğine göre alacaklı olarak aktif tarafa yazılırken, mal ithalatı yabancılar için alacak hakkı doğurduğundan borçlu işlem olarak kaydedilir. Toplam mal ithalatı ile mal ihracatı arasındaki fark dış ticaret bilançosunu vermektedir.
- **Uluslararası Hizmetler:** Görünmez ticaret olarak da tanımlanan bu bölümde, bir ülkenin hizmet ithalatı ve ihracatından kaynaklanan ödeme işlemleri yer almaktadır. Uluslararası hizmetler kapsamındaki hizmetler; dış turizm, uluslararası taşımacılık, uluslararası bankacılık ve sigortacılık, yabancı sermaye yatırımlarının kazançları, yurtdışı işçi gelirleri, yurtdışı resmi hizmetler, lisans bedelleri, kiralar, komisyonlar vs. gibi çeşitli uluslararası hizmet işlemlerine rastlanabilmektedir.
- **Tek-Yanlı Transferler:** Karşılığında herhangi bir ödeme zorunluluğu olmadığından tek yanlı veya karşılıksız transfer de denilmektedir. Ülkeler arasında bağış ve hibe şeklinde yapılan işlemler bu bölümde yer almaktadır. Ülkeler arasında yapılan bağış mal cinsinde ise tek-yanlı transferler hesabındaki borçlu işlem, mal hesabına mal ihracatı yapılmış gibi bir alacak kaydıyla denkleştirilir. Eğer yapılan bağış para ise, yine tek-yanlı transferlerin borçlu kısımlarına işlenir ve sermaye ya da resmi rezervler hesabına alacak kaydıyla denkleştirilir.

1.1.2.1. Cari İşlemler Dengesi

Bir ülkede yerleşik kişilerin genel olarak bir yıllık bir dönem boyunca yabancı ülkelerde yerleşik kişilerle yaptıkları bütün ekonomik işlemler Ödemeler Bilançosu ile sistematik olarak izlenmektedir (Seyidoğlu, 1999: 384). Ödemeler Bilançosu ülkenin dış dünyadan kazandığı döviz gelirlerini ve dış dünyada harcadığı döviz giderlerini bir denge yaklaşımı ile göstererek

söz konusu dönemde ne kadar döviz açığı ya da döviz fazlası verildiğini ve varsa eğer bu açığı nasıl finanse ettiğini açığa çıkarmaktadır (Dücan, 2008: 40).

Ülkelerin uluslararası alanda rekabet düzeylerini ve itibarlarını gösteren ödemeler dengesi önemli bir bilançodur. Bu ödemeler bilançosu; cari işlemler dengesi, sermaye ve finans hesabı, net hata noksan ve rezerv hareketleri hesaplarından oluşmaktadır (Güder, 2013: 7). Cari işlemler dengesinin alt kalemlerini; dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, gelir dengesi ve cari transferlerden oluşmaktadır (Karanfil, 2014: 4).

$$\text{Cari İşlemler Hesabı} = \text{Dış ticaret dengesi} + \text{Hizmetler dengesi} + \text{Gelir Dengesi} + \text{Cari transferler}$$

Cari işlemler dengesini oluşturan kalemlerin ilki mal dengesi de denilen dış ticaret dengesidir. “Dış ticaret dengesi yurtiçinde yerleşik kişiler ile yurtdışında yerleşik kişiler arasında gerçekleştirilen, gümrüklerden geçen mal ihracat ve ithalatını içermektedir” (TCMB, 2002: 14).

Dış ticaret dengesi toplam mal ihracatı ve ithalatı olarak iki kalemden oluşmaktadır. İhracatı ve ithalat arasındaki fark dış ticaret dengesini vermektedir (Güder, 2013: 7).

$$\text{Dış Ticaret Dengesi} = (X - M)$$

Hizmetler dengesi, cari işlemler dengesinin diğer alt kalemidir. Hizmetler dengesi; taşımacılık, turizm, inşaat, sigorta, ticari ve finansal hizmetler karşılığında sağlanan gelir ve giderlerden oluşur. Diğer alt kalem ise gelir dengesidir. Bu kalem, ücret ödemeleri ve yatırım gelirleri hesaplarından oluşmaktadır. Cari işlemler dengesini oluşturan son kalem ise cari transferler hesabıdır. Cari transferler ülke içerisine mal, hizmet veya para girişi olsabile bu girişlerin karşılığı olarak kaynak transferi olmayan transferlerdir (Güder, 2013: 7-8).

Cari işlemler dengesini milli gelir özdeşliği ile de açıklamak mümkündür. Bütçe dengesinde ele aldığımız milli gelir özdeşliğinden elde edilen (2) numaralı denklem şu şekildedir (Güder, 2013: 8):

$$S = I + CA \quad (2)$$

$$(S - I) = CA$$

(2) numaralı denklemde S toplam tasarrufları I ise toplam yatırımları göstermektedir. Kısacası bir ekonomideki yurtiçi tasarruflarla yatırımlar arasındaki fark ile oluşan tasarruf-yatırım dengesi cari işlemler dengesine eşittir.

Daha önce (4) numaralı denklemde, cari işlemler dengesi; bütçe dengesi ve özel tasarruf dengesinin toplamı ile oluşmaktadır.

$$CA = (T - G) + (Sp - I) \quad (4)$$

Cari işlemler dengesine eşit olan bu denklemler pozitif değer alırsa ekonomi cari fazla, negatif değer alırsa cari açık vermektedir (Güder, 2013: 8). Cari denge uluslararası ortamda yapılan mal ve hizmet ihracat ve ithalatı ile birlikte tasarruf-yatırım oranı, mali denge ve özel tasarruflarla da ilgili olmaktadır. Bu nedenle cari dengede meydana gelen bir dengesizlik veya değişiklik yurtiçindeki kişi ve kurumların tercihlerini ve kararları üzerinde etkilidir (Peker ve Hotunluoğlu, 2009: 222). Üçüz açık veya ikiz açık konusu incelendiğinde cari işlemler

dengesinde mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı haricindeki kalemler işleme dâhil edilmemiştir (Güder, 2013: 8).

1.1.2.2. Cari İşlemler Açığı

Cari işlemler hesabının alt kalemleri olan mal ticareti ve uluslararası hizmetler ülkenin milli gelirinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun nedeni bu hesaplardaki olumlu ya da olumsuz bakiye, doğrudan ülkenin milli gelirini etkilemektedir. Olumlu bakiye milli gelire eklenirken; olumsuz bakiye milli gelirden bir düşme oluşturmaktadır. Borç ve alacakların birbirine eşit olması cari işlemler bilançosunun dengede olduğunu göstermektedir. Alacaklı kısım borçlu kısımdan büyük olduğunda cari işlemler bilançosu fazla vermekte, tersi durumda ise cari işlemler açığı oluşmaktadır (Dücan, 2008: 43).

Bütçe açıklarının tespitinde başvurulan alternatif bir kavram olan cari açık, sermaye prosesinde veya finansal aktiflerde herhangi bir artışa neden olmayan cari harcamalarla cari gelirler arasındaki fark ile elde edilmektedir. Başka bir ifade ile cari açık, geleneksel açıktan yatırım harcamaları ve sermaye gelirlerinin çıkarılması ile bulunmaktadır. Cari açık “Net değer bütçe açığı” olarak da bilinmektedir (Erdemir, 2014:9-10).

$$\text{Cari Açık} = (\text{Geleneksel Bütçe Açığı} - (\text{Yatırım harcamaları} + \text{Sermaye Gelirleri}))$$

İktisadi kriterlere göre kamu harcamaları; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak üzere üçe ayrılır. İlk iki harcama, üretim faktörü olarak kullanılmakta ve milli gelire ek değer ortaya çıkardığı için gelir yaratıcı harcamalardır. Kamu harcamaları içerisinde bulunan cari harcamalar, harcamanın yapıldığı dönemde tüketildiğinden dolayı kamu aktifinde uzun süre yer almaz ve getiri sağlamaz. Bu nedenle cari harcamalarda açık vermek son derece tehlikeli olmaktadır. Buna karşın, kamu kesimi içerisinde yapılan yatırım harcamaları, kamu bünyesinde aktif birikime yol açmakta, aynı zamanda uzun dönemli getiri sağlamaktadır. Bu nitelikler nedeniyle, gelecek dönemlerde getiri sağlayacak bir harcamanın borç ile finanse edilmesi sakıncalı olmayacağı kabul edilir (Direkçi, 2006: 9).

Cari işlemler hesabı dış borçlanmanın miktarını göstermektedir. Bir ülkenin ihracatı, ithalatından az ise, bu ülke için borçlanma ile kapatılan bir cari açık söz konusudur. Devlet, bu borçlanmayı yabancı devletlerden veya uluslararası kredi kuruluşlarından temin edebileceği gibi, özel sektör aracılığı ile yabancılara hisse senedi satışı veya varlıkların satılması şeklinde de yapılabilir. Böylece cari işlemler hesabı açık veren bir ülke, net dış borcunu veya net dış varlıklarını, cari açık miktarı kadar artırır veya azaltır. Sonuç olarak, cari açık veren bir ülke cari tüketimini-yatırımını ya ithal eder ya da gelecekteki tüketimini-yatırımını ihraç eder (Kökçü, 2011: 20).

1.1.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi ve Özel Yatırım-Tasarruf Açığı

Tasarruf kelime anlamı olarak malik ve sahip olmak demektir. Tasarruf; “*cari tüketim için kullanılan mal ve hizmetlere harcanmayan tüm gelirdir*” olarak tanımlanmaktadır (Parasız, 1999: 581). Bir diğer ifade ile tasarruf; gelirin tüketilmeyen kısmıdır (Güder, 2013: 8-9).

Yatırım kavramının genel kabul görmüş kullanımıyla, bir kişi veya şirket tarafından eski ya da yeni bir kıymetli varlığın satın alınmasıdır. Keynes (2010: 73-74); yatırımı sermaye stokuna yapılan ilaveler olarak tanımlamıştır. Bir ekonominin yatırım yaparak sabit varlıklarını arttırması durumunda sermaye stoku da artacaktır. Bir başka tanımla yatırım; “*o anda tüketime niyet edilmeyen malları üretmeye yönelik projelere tahsis edilen harcama akımları*”na denilmektedir (Parasız, 1999: 669).

1.1.3.1. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi

Makroekonominin genel dengesinin bir diğer ayağı da tasarruflar ile yatırımlar arasında bulunması gerekli olan yatırım-tasarruf dengesidir. Tasarruflar sonucunda biriken fonların yatırım harcamalarına yönlendirilmesi olarak da ifade edilebilecek olan tasarruf yatırım dengesi, bir ekonominin güçlü ve dengeli bir yapıya sahip olabilmesi için gerekli olmazsa olmaz koşullardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Dücan, 2008: 24).

Ekonomik birimler, gelecekte daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla, gelirlerinin tamamını tüketmeyip bir kısmını tasarruf ve yatırım için kullanmaktadır (Boran, 2014: 14). Bir diğer ifadeyle gerçek hayatta gelirlerin tamamı üretime yönlendirilmediğinden bir kısmı tasarruf olarak kaldığı için bu tasarruflar tüketimin toplam üretimden daha az olmasına neden olur. Dolayısıyla burada dengenin sağlanması için yatırımların tasarruflara eşit olması gerekmektedir. Bireylerin gelirlerinde oluşan artışın ne kadarı ile tüketim ne kadarı ile tasarruf yapacağı marjinal tüketim eğilimiyle marjinal tasarruf eğilimine bağlı değişmektedir. Marjinal tasarruf eğilimi ne kadar küçükse veya marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyükse gelir artışından kaynaklı tüketim artışı da o kadar büyük olacağından yatırımlar artarak gelir ve tüketimi arttıracaktır (Karanfil, 2014: 20).

Genel denge hesapları içinde bulunan tasarruf-yatırım dengesinin bir tarafında kamu yatırımları ile özel yatırımlar yer almaktadır. Bu yatırımlar ayrı ayrı sabit sermaye yatırımları ve stok değişimlerin toplamından oluşmaktadır. Tasarruf-yatırım dengesinin bir diğer tarafında ise özel tasarruflar ile kamu tasarrufları yer almaktadır. İç tasarrufların toplamının yatırımlar için yetersiz olması durumunda dengeyi dış tasarruf sağlamaktadır (Öncel, 1993: 161).

Açık ekonomi dengesinde yatırımlar ve tasarruflar birbirine eşit olduğundan milli gelir (1) numaralı denklemdeki gibi yazılabilir (Öncel, 1993: 162).

$$Y=C+I+(G-T) +(X-M) \quad (1)$$

Genel denge iç ve dış dengenin sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Burada C tüketim harcamalarını, S toplam tasarrufları, I yatırım harcamalarını, G kamu harcamalarını, T vergileri, X ihracatı, M ithalatı göstermektedir. Ekonomide üretimin belirli bir kısmı ihraç edilirken, yurt içi harcamaların belirli bir kısmı da ithalata gidecektir. Bundan hareketle Y yerine C+S bir diğer ifadeyle $Y-C=S$ yazılırsa denklem şu şekilde olacaktır (Öncel, 1993: 162):

$$Y-C-I+ (T-G) = X-M$$

$$(S-I) +(T-G) = X-M \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde (S-I) özel kesimin yatırım-tasarruf dengesini, (T-G) kamu kesimi yatırım-tasarruf dengesini, (X-M) ise dış ekonomik dengeyi ifade etmektedir. İç dengeyi oluşturan özel ve kamu kesimi yatırım-tasarruflarını bir başlık altında topladığımızda ve kamu kesimi gelir gider dengesi birbirine eşit olduğunda denklem şu şekilde olmaktadır (Öncel, 1993: 162-163):

$$(S-I) =X-M \quad (3)$$

(3) numaralı denklemde görüldüğü üzere burada iç ve dış ekonomik dengeler birbirine eşittir.

1.1.1.1.3.1. Özel Yatırım-Tasarruf Açığı

Bir ülke ekonomisindeki toplam yurtiçi tasarruf–yatırım farkı o ülkenin cari işlemler açığı veya fazlasına eşittir.

$$(S-I) = CA$$

Özel kesimde yapılan tasarrufların yatırımlardan çıkartılması ile özel tasarruf-yatırım dengesi elde edilir. Aradaki bu farkın sonucu pozitif olduğunda o ekonomide özel tasarruf fazlası negatif olduğunda ise özel tasarruflar yatırımları karşılayamamakta ve özel tasarruf-yatırım dengesi açık vermektedir (Güder, 2013: 9).

Kısaca tasarruf açığı denilmekte olan tasarruf-yatırım açığını birçok faktör etkilemektedir. Devlet yatırım-tasarruf dengesine yön vermek için; maliye politikası, para politikası, dış ticaret politikası ve birtakım sosyal politikalar uygulamaktadır. Bu noktadan hareketle faiz oranlarının düşük olması tasarruf açığının en önemli nedenlerindedir. Çünkü faiz oranlarında yaşanan düşüş yatırımları teşvik edip özel tasarrufların azalmasına neden olabilir. Faiz oranlarında artış olduğunda bireyler tüketimden kısıp daha çok tasarrufa yönelmektedirler. Gelirdeki değişim de tasarruflar üzerinde etkilidir. Devletin yatırım harcamalarının yetersiz olması sonucu üretim düşüklüğü meydana gelmesi ve gelirin yeterli düzeyde artmaması tasarrufları olumsuz yönde etkilemektedir. Özel kesimin yatırım yapmak istemediği alanlarda kamu harcamaları yolu ile alt yapı oluşturularak özel kesimin bu alanlara yatırım yapması desteklenmelidir (Karanfil, 2014: 22).

Yatırımların ana kaynağı tasarruflar olması nedeniyle tasarrufların yetersiz olması ile yatırımların düşük seviyede kalması; ülkedeki kaynaklar üretime dahil edilemediğinden illi gelir seviyesi artırılamaz. Yurt içi tasarruflar yetersiz olduğunda, yurt içi yatırımları finanse edemediğinden yabancı sermaye ve dış borçlanma ile bu eksiklik tamamlanır. Bu sayede milli gelir arttırılmaya ve bu artış ile tasarrufların arttırılması sağlanır (Sancak ve Demirci, 2012: 187-188). Kısa dönemde dış borçlanma yurt içi tasarrufları olumlu yönde etkileyecektir. Kısa dönemde dış borçlanmaya sıcak bakılmaması tasarruf açığına neden olan bir diğer etkidir. Ancak dış kaynaklı borç alınan sermaye eğer üretimde, ithalatı azaltıcı ihracatı arttırıcı konumda kullanılmazsa diğer bir ifadeyle katma değer üretmeyen mal ve hizmet alımında veya lüks tüketim, gayrimenkul gibi alanlarda kullanılır ise üretim, milli gelir ve dolayısıyla tasarruflar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir (Karanfil, 2014: 23).

Vergi oranlarının gelir üzerindeki etkisi tasarruf açığının oluşmasındaki bir başka nedendir. Vergi oranları düşürüldüğünde ya da arttırıldığında yatırım ve tasarruflar değişimden etkilenmektedir. Aynı şekilde transfer harcamalarında meydana gelen artışlar da tasarruf açığına neden olmaktadır (Karanfil, 2014: 23).

2. Üçüz Açık Sorununun Teorik Çerçevesi

Bir ülkedeki iç ekonomik denge ile dış ekonomik denge birbirine eşittir. Bu nedenle ülkenin iç ekonomik dengesi eğer açık veriyorsa aynı oranda dış ekonomik dengesi de açık vermektedir. Bu da iç ekonomik denge açığının dış ekonomik denge açığı ile finanse edildiğinin göstergesidir. İç ekonomik dengeyi oluşturan kamu kesimi gelir-gider dengesi veya özel kesim yatırım-tasarruf dengesi ile dış ekonomik dengeyi oluşturan cari denge açık veriyorsa ikiz açık varlığı söz konusudur. Ancak iç ekonomik dengelerin ikisi birlikte açık veriyor ve buna cari denge de açık vererek eşlik ediyorsa ekonomide üçüz açık söz konusudur (Eğilmez, 2012).

Üçüz açıklar, bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ve bütçe açıklarında yaşanacak bir artışın cari işlemler açığında da bir artışa neden olduğunu belirten ikiz açıklar hipotezinin bir uzantısıdır (Szokolczai, 2005:40). Bu noktada,

üçüz açık sorununun daha iyi anlaşılması için ikiz açık sorundan kısaca bahsedilmesi yerinde olacaktır.

2.1. İkiz Açık Sorunu

Klasik ekonomi anlayışının geçerli olduğu 1929 Dünya Ekonomik buhranının yaşandığı yıllara kadar olan dönemde bütçe açık ve fazlasına şiddetle karşı çıkılmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle gerekli harcama finansmanını sağlamak için ortaya çıkan açıklar dışında genellikle kamuda borçlanma yapılmadığı ve bütçe açıklarından kaçınılmaktaydı. Takip eden yıllarda Keynesyen ekonomi ile devlet ekonomiyeye müdahale etme alanı bulduğundan, klasiklerin aksine talep yönlü politikaların takip edilmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Keynesyen yaklaşıma göre bütçe büyüklüğü ve bütçe dengesi toplam talebi etkileyen temel değişkenler arasındadır. İhtiyaç olduğunda genel dengenin sağlanması için bütçe dengesinden fedakârlık edilmeli görüşündedirler (Darrat, 1988: 880).

1970’li yıllarda dış ticaret ve uluslararası sermaye hareketleri serbestleşmeye, ekonomik sınırlar da ortadan kalkmaya başladığından uluslararası kuruluşlar önderliğinde bu dönemde birçok ülkede gümrük duvarları ortadan kaldırılmış ve dış ticaret önündeki engeller azaltılmıştır. Keynesyen iktisatçıların çözüm bulamadığı stagflasyon sorununun nedenleri arasında yatırımların azalması, verimlilik oranlarının düşmesi ve petrol krizinin neden olduğu artan maliyetler vardır (Feldstein, 1982: 3).

Seksenli yıllarda işsizlik ve enflasyonun yarattığı stagflasyon sorununun çözümü için vergi indirimine gidilmesini savunan arz yanlı iktisat teorisi, iktisat politikalarına yön vermektedir. ABD’nin stagflasyon çözüm önerilerini dikkate almasıyla vergi indirimlerine gidilmiştir. Fakat kamu harcamaları azalan vergilerden yüksek olduğundan bu dönemde kamu bütçesinde ciddi açıklar oluşmuştur. Yine bu dönemde ABD’ye elektronik alanında Japonya, Kore, Tayvan gibi Uzakdoğu ülkelerinin rakip olması ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa ülkelerinin eski ekonomik güçlerini tekrar kazanmaları gibi gelişmeler ABD’nin dış ticaretteki üstünlüğünü yitirmesine neden olmuştur. Bu durum yüksek cari işlemler açıklarına neden olmuştur (Feldstein, 1982:3).

ABD ekonomisinde 1980’li yıllarda artan bütçe açıkları ile birlikte cari açıkların da artmasıyla ikiz açık hipotezi ilk defa dikkat çekmiştir (Darrat, 1988: 879). Bütçe açığına, cari açığın da yüksek düzeyde eşlik etmesi ikisi arasında bir ilişkinin varlığını düşündürmektedir Geleneksel görüşe sahip iktisatçılar bu ilişkiyi “ikiz açıklar hipotezi” olarak açıklamıştır. Bu hipoteze göre bütçe açıklarından cari açıklara doğru pozitif bir ilişki vardır (Vyshnyak, 2000:6). Kamu harcamalarında meydana gelen artış veya vergilerde yapılan azalış ortaya çıkan bütçe açıkları, reel faiz oranlarında baskı yaparak ülkeye sermaye girişini arttırmakta ve ulusal para değerlendirilerek dış ticareti olumsuz etkilemekte bu da cari açıklara yol açmaktadır (Darrat, 1988: 881).

$$(S-G) + (T-G) = X-M \quad (2)$$

Bu denklemde (S-G) tasarruf-yatırım farkını, (T-G) bütçe açığını, (X-M) ise dış ticaret ya da cari açığı gösterdiğinden burada bütçenin açık vermesi ya da dış ticaret açığı olması tasarruf dengesini de etkileyerek kendi içerisinde neden sonuç ilişkisi yaratmaktadır (Aristovnik, 2000: 4-5).

İkiz Açık Hipotezi ile ilgili teorik açıklamalar temel olarak iki ana grupta toplanabilir. İlk grup Keynesyen Teori ve Mundell-Fleming Modeli çerçevesinde yapılan açıklamalardan oluşmakta; ikinci grup ise, Ricardocu görüş çerçevesinde yapılan açıklamalardan oluşmaktadır. Keynesyen Teori ve Mundell-Fleming Modeli çerçevesinde yapılan açıklamalar esas itibarıyla, bütçe açıklarının cari işlemler açıklarına neden olacağını savunmaktadır (Doğan ve Tunalı, 2012: 4). Bunun dışında diğer bir yaklaşım olan Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ise ikiz açıklar hipotezinin geçersiz olduğunu savunmaktadır (Alkswani, 2000:4).

Üçüz açık sorunun açıklanmasında kolaylık sağlaması açısından ikiz açıklar hipotezini açıklamaya yönelik iki önemli yaklaşım üzerinde biraz daha durmak faydalı olacaktır.

2.1.1. Keynesyen Geleneksel Yaklaşım

Keynesyen ya da geleneksel yaklaşım olarak da adlandırılan bu görüşe göre bütçe açıkları ile cari açık arasında pozitif bir ilişki vardır. İkiz açık sorunun geçerliliğini savunmaktadırlar. Keynesyen görüşüne göre tam sermaye hareketliliğinde ve esnek döviz kurunda kamu harcamalarında oluşan artış ulusal tasarrufları azaltacağından faiz oranları yükselecek ve ulusal para değer kazanacaktır. Bu durum dış ticaret dengesini bozarak cari açığa yol açacaktır (Ay vd., 2004: 76).

Keynesyen yaklaşım IS-LM modeline dayanarak, bütçe açıkları ile cari açıklar arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu savunmaktadır. Dış ticaret açığı olarak da ifade edilen cari açıklardaki değişimler bütçe açığının doğrusal bir fonksiyonu olarak görülmektedir (Özçalık ve Erataş, 2014: 138). Özel sektör ve kamu sektörünün toplamı olan milli tasarruflarda meydana gelen bir azalma olduğunda faiz oranları yükseleceğinden döviz kuru artacaktır. Bu gelişme ihracatı azaltıp ithalatı arttıracığından dış denge bozulacaktır. Bu nedenle bütçe açığı, dış ticaret açığına dolayısıyla cari açığın artmasına neden olacaktır. Nedensellik ilişkisi bütçe açığından cari açığa doğru pozitif yönlüdür (Alkswani, 2000: 4-5).

2.1.2. Ricardocu Denklik Hipotezi

Kamu harcamalarındaki artıştan dolayı ortaya çıkan bütçe açığının, cari işlemler dengesini etkilediği bilinmesine rağmen bazı iktisatçılar Ricardocu Eşitlik Hipotezini savunmaktadırlar (Ay vd., 2004: 76). Bu hipoteze göre Keynesyen yaklaşımda kabul edildiği gibi vergilerdeki indirim bütçe açığı ve cari açık üzerinde etkili değildir (Karanfil, 2014: 27).

Hükümet harcamalarının sabit olduğu ve borçlanma baskısının bulunmadığı kabul edilerek cari vergi oranlarındaki bir indirim, arzu edilen tasarruf düzeyini etkilemeyecektir. Çünkü insanlar azalan vergi yükünü daha sonra ödeyeceklerini bildikleri için tasarruflarını artıracaklardır. Vergi indiriminden dolayı azalan kamu tasarruflarına eşit miktarda özel tasarruflar artacağından dolayı milli tasarruflar ve sonuçta cari işlemler dengesi etkilenmeyecektir (Ay vd., 2004: 76-77). Bir diğer ifadeyle vergi indirimleri geçici bir olgu olduğundan ulusal tasarruflar bundan etkilenmez. Bu nedenle bütçe açığı cari açık üzerinde herhangi bir etki oluşturmaz (Alkswani, 2000: 4).

2.2. Üçüz Açık Sorununun Teorik Çerçevesi

Keynesyen görüşe dayalı üçüz açık hipotezi, ilk olarak 1980'li yıllarda ABD'de Reagan'ın Mali Denemesi sırasında bütçe açığı ile cari açık arasında bir ilişkinin var olduğunu savunan ikiz açık hipotezi olarak ortaya çıkmıştır (Güder, 2013: 10). "Üçüz Açık" ise ikiz açıklara eşlik eden tasarruf yatırım açığını göstermektedir. Üçüz açık olgusunda iç ekonomik dengeyi gösteren özel kesim tasarruf yatırım dengesi ve kamu kesimi gelir gider dengesi aynı anda birlikte açık vererek dış ekonomik dengeyi oluşturan cari işlemler dengesinin de açık vermesine neden olmaktadır (Karaçor vd., 2012: 4).

Üçüz açık hipotezi yüksek cari açık sorununun nedenlerini bulmak üzere ortaya atılmıştır. Yapılan araştırmalara özel tasarruf-yatırım dengesi konusu üzerinde durulmamış, bütçe açığının cari açık ile ilişkisi konusu üzerinde durulmuştur. Bu durumun sebebi özel tasarruf ve yatırımların dengede olduğu varsayımdır. Ancak birçok gelişmiş ekonomide son yıllarda bütçe açığında yaşanan düşüş olmasına rağmen cari açığın artış meyilinde olması "üçüz açık hipotezi" olarak aynı olguyu tekrar karşımıza çıkarmıştır. Birçok ülkede farklı seviyelerde de olsa; cari açık, bütçe açığı ya da tasarruf-yatırım açıklarından biri görülmekte ve bunlar birbirleriyle etkileşim içerisinde (Güder, 2013: 10).

Üçüz açığı oluşturan bütçe açığı, özel kesim tasarruf-yatırım açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki milli gelir denkleminde yararlanılarak gösterilebilir. Dışa açık bir ekonomide (Dücan, 2008: 61):

$$Y = C + I + G + (X-M) \quad (1)$$

İhracat ve ithalat arasındaki farkı gösteren $(X-M)$ ifadesinin cari işlemler açığını göstermekte olduğunu hatırlatarak, milli gelir özdeşliğini ifade eden (1) numaralı denklem yardımıyla;

$$(X-M) = Y - (C + I + G) \quad (2)$$

(2) numaralı denkleme ulaşabiliriz. Cari işlemler açığı bu denkleme göre, toplam milli gelirden yurt içinde tüketilen (massedilen) kısmın çıkarılmasıyla elde edilir. Massedilen ya da absorpsiyon yaklaşımına göre milli gelirin belli bir kısmı yurt içinde tüketilmektedir. Eğer yurt içinde tüketilen bu kısım artarsa bir taraftan ithalat artacak diğer taraftan ihracat azalacağından dış açığın (cari işlemler açığının) oluşmasına yol açacaktır. Yurt içinde üretilen gelirin bir kısmı tüketime giderken bir kısmı ise tasarrufa gitmektedir. Yurt içindeki üretim, yurt içinde tüketilen kısımdan fazla olduğunda ise cari fazla ortaya çıkmaktadır (Ünsal, 2006: 73).

Üçüz açık sorunun açıklanması amacıyla (2) numaralı denkleme tasarrufları dahil etmek gerekecektir. Dışa açık ekonomilerde ulusal tasarruf (S), milli gelirin özel ve kamu kesimi tarafından tüketilmeyen kısmına eşit olması baz alınarak ulusal tasarruflar (S) aşağıdaki gibi denkleme eklenir (Dücan, 2006: 62):

$$S = Y - C - G + (X-M) \quad (3)$$

Milli gelirden, özel tüketim ve kamu harcamalarının çıkarılması ile kalan kısımla yatırımlar eşit olacağından, $(Y-C-G)$ ifadesi yerine (I) ifadesini kullanılabilir. Bundan hareketle ulusal tasarrufların, yatırımlar ve cari işlemler açığı toplamına eşdeğer olduğunu ifade eden denklem aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$S = I + (X-M) \quad (4)$$

(4) numaralı denklem dışa açık ekonominin GSMH'sına arttırabilmek için yerli yatırımlarla birlikte yabancı yatırımlar da kullanıldığını göstermektedir. Dışa açık ekonomideki cari işlemler fazlası o ekonominin net yabancı yatırımı olarak değerlendirilir. Bu demektir ki ülke içerisinde gerçekleşen yatırım fazlası dış kaynaklı ve bunlar dış tasarruflar tarafından finanse edilmektedir.

Ulusal tasarruflar (S); ulusal tasarruflar, özel kesim tasarrufları (S_P) ile kamu kesimi tasarruflarının (S_G) toplamından oluşmakta ve şu şekilde gösterilmektedir (Dücan, 2006: 61-62):

$$S = S_P + S_G \quad (5)$$

Kamu kesimi tasarrufları, kamu kesiminin topladığı vergiler ile kamu kesiminin yaptığı harcamalar arasındaki farka eşittir. Özel kesim tasarrufları ise işletmeler ve bireylerden oluşan özel kesimin elde ettikleri vergi sonrası gelir ile tüketim harcamaları arasındaki farka eşittir. Bu ifadeleri aşağıdaki gibi gösterebiliriz (Dücan, 2006: 62):

$$S_G = T - G \quad (6)$$

$$S_P = (Y - T) - C \quad (7)$$

(4) numaralı denklemdeki ulusal tasarruf eşitliği tekrar düzenlendiğinde;

$$S = S_P + S_G = I + (X - M) \quad (8)$$

Eşitliğini elde ederiz. Ulusal tasarruflar için oluşturulmuş olan söz konusu eşitlikte özel kesim tasarruflarını diğer tarafa çekelim (Dücan, 2006: 62-63):

$$S_P = I + (X - M) - S_G \quad (9)$$

Kamu tasarrufları (S_G), kamu kesimi tarafından toplanan vergiler ile kamu kesimince yapılmış olan harcamaların farkına eşit olacağından,

$$S_P = I + (X - M) - (T - G) \quad (10)$$

(10) numaralı eşitlik yardımıyla artık makroekonomik genel denge denklemini elde edebiliriz:

$$(T - G) + (S_P - I) = (X - M) \quad (11)$$

$$\text{Bütçe Açığı} + \text{Özel Kesim Tasarruf Yatırım Farkı} = \text{Cari İşlemler Açığı}$$

Elde edilen bu eşitlik ile bütçe açığı, özel kesim tasarruf-yatırım dengesi açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki incelenerek teorik çerçeve oluşturulmaktadır. (11) numaralı eşitlikte görüldüğü üzere özel kesim tasarruf-yatırım farkı ile bütçe açığının toplamı cari açığa eşittir. Denklem sol kısmı iç ekonomik dengeyi sağ tarafı dış ekonomik dengeyi göstermekte yani bir ülkenin iç ekonomik dengesi ile dış ekonomik dengesi birbirine eşittir. Bir açık söz konusu olduğunda iki tarafta açık veriyor demektir (Eğilmez, 2006).

İthalat ihracatı aşarsa bu bize milli tasarrufların, yatırımlardan daha düşük olduğunu göstermektedir. Devlet bütçe açıklarının devlet finansı için; iç borçlanma yöntemini kullandığında tahvil sahipleri artan faiz gelirleriyle servetlerinin arttığını düşünür ve tüketimlerini artırabilir ya da gelecekte vergilerin ya da enflasyonun yükseleceğini düşünür tasarruflarını artırabilir (Dineri, 2016: 47). Cari işlemler açığı yalnızca tasarruf yatırım dengesizliklerinden değil, kamu dengesizliklerinden de ortaya çıkabilmektedir (Süreççi, 2011:52). Kamu borcunda meydana gelen yük gelecek seçmenler ve vergi mükellefleri için risk teşkil etmektedir. Verginin finansının yapılacağı tehlikesi gelecekte finansal krizin ortaya çıkmasına yol açabilir. Hükümet bu tehlikeyi önlemek için kendi standart çoğunluklarının altında bütçe seçimlerini yapmalı ve mali sınırlamalarla ticaret dengesini birleştirmelidir (Dineri, 2016: 47-48).

Bir ekonomide iç ekonomik dengede oluşan bir açık dış ekonomik dengede açık verilmesi ile finanse edilmektedir. Eğer (11) numaralı genel denge eşitliğinin sol tarafında yer alan özel kesim tasarruf-yatırım dengesi ile bütçe dengesi birlikte eşitliğin sağ tarafındaki cari işlemler dengesi de açık veriyorsa ekonomide üçüz açık varlığı söz konusudur (Dücan, 2008: 63-64). Cari işlem açığının nedenlerinden biri olarak ekonomik büyüme de gösterilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, büyüme oranını artırmak için cari açık vermektен çekinmemektedirler (Boran, 2014: 24).

2.3. Üçüz Açık Bileşenlerinin Teorik Çerçevesi

Üçüz açığı oluşturan dengeler iç içe oldukları halde bu dengelerin kendine özgü nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri ve problemi çözmek için üçüz açık bileşenlerinin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerekmektedir (Szakolczai, 2006: 41).

2.3.1. Bütçe Dengesi

Çalışmanın bu bölümünde farklı teorik yaklaşımlar ile bütçe açıklarının nedenleri ve yol açtıkları makroekonomik sorunlar açıklanmaya çalışılacaktır. Bütçe açığının temel olarak iki nedeni vardır. Bu nedenler; kamu harcamalarının artması ve vergi gelirlerinin azalmasıdır. Bütçe açığının finansmanında borçlanma ile para basımı yöntemleri kullanılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde dış borçlanmaya çok sık başvurulmaması nedeniyle borcu geri ödeme noktasında bütçeye yük oluşturmaz. Bu ülkelerde bunun yanı sıra, dış ticaret dengesinin çoğunlukla pozitif olması, döviz rezervlerinin yeterli büyüklükte olması, enflasyon oranlarının düşük olması gibi faktörler nedeniyle bütçe açıkları ekonomide fazla büyük sorunlara yol açmaz. Gelişmekte olan ülkelerde ise dış ödemeler dengesi açığı, yüksek enflasyon oranları, kamu harcamalarının fazla artması ve kamu gelirlerinin yeterince arttırılamaması gibi nedenlerle bütçe açıklarındaki artış giderek arttığından makroekonomik dengeleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca bu ülkelerde özel tasarrufların az olması, bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finanse edilmesinde maliyetleri yükseltmektedir (Peker ve Acar, 2010: 194). Çalışmada ele aldığımız bütçeye yönelik yaklaşımlar sırasıyla Klasik Yaklaşım, Keynesyen Yaklaşım, Parasalcı Yaklaşım, Neo-Klasik Yaklaşım ve Ricardian Yaklaşımlarıdır.

2.3.1.1. Klasik Yaklaşım

Klasikler denk bütçenin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bunu devletin ekonomi üzerindeki etkisini azaltmak ve kamu açıklarının borçlanma ile finanse edilmesini sınırlayarak verimli yatırımlara yönelik olursa kabul etmektedir (Arıcan, 2005: 79). Klasik görüş devletin ekonomiye müdahalesini azaltarak, kamu sektörünün genişlemesinin kontrol edilmesini ve iç borçlanmanın yapılmasını önlemektedir. Klasikler bütçe denkleğinin sağlanması için vergiler ve kamu mülklerinden elde edilen kaynakların kullanılmasını ifade etmiştir (Kongar, 1996: 301-302).

Klasik iktisat bütçenin açık vermesi ile ekonomide istikrarsızlığın olacağını savunmaktadır. Bütçe açıklarının ekonomide daha fazla borçlanmaya sebep olacağını, dolayısıyla bunun sonucunda uzun dönemde kamu maliyesinde sorunların yaşanacağını ileri sürmektedir (Güder, 2013: 12).

Adam Smith, iktisadi sistemde sanayi ve ticaret sektörlerinde yatırıma yönlendirilen fonların borçlanma yöntemi ile devlete aktarılması, verimsiz kamu harcamalarını arttırarak sermaye birikimi açısından zarara yol açmaktadır. Devletin kamuya borçlanmayı arttırması ile vergi gelirlerini önemsememesi sonucuyla devletin politik gücü artacaktır. Bu nedenle bütçe açıklarının finansmanı için borçlanma yönteminin kullanılması, devletin giderlerini arttıracak ve gelecek dönemlerdeki bütçe açığını da arttırarak devleti kısır bir döngüye sürükleyecektir. Bu nedendir ki klasik yaklaşım sınırlı ölçüde ve verimli yatırımlara yönelik yapılan borçlanmayı kabul etmektedir (Arıcan, 2005: 79).

Klasiklerin bütçe açıklarına karşı çıkmalarının bir diğer gerekçesi, devletin borçlanması ile vadesi gelmiş borçların geri ödeme dönemlerinde mevcut borca göre daha fazla vergi toplanmasını gerekli kılmasıdır. Çünkü bütçe açığı, devlete anapara ve faiz ödemesi olarak iki yönlü bir ödeme zorunluluğu oluşturacağından oldukça maliyetlidir (Coşar, 1991: 9).

Bütçenin fazla vermesine karşı çıkan klasik iktisatçılar, bütçe fazlasının ekonomiye dinamizm kazandıracak olan kaynakların âtil kalması nedeniyle bütçenin fazla vermesine de karşı çıkmışlardır (Dücan, 2008:18). Bütçe fazlasının olduğu dönemde politikacıların popülist yaklaşımlar çerçevesinde harcamalarını arttıracığı ve bu eğilimin gelecekte de devam ettireceği görüşü hâkim olduğundan bütçe fazlasına olumlu bakmazlar (Coşar, 1991: 9).

2.3.1.2. Keynesyen Yaklaşım

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan zararları karşılamak için birçok ülke açık bütçe harcamaları yaparken, 1929 Büyük Buhran'ın tüm dünyayı etkisi altına alması bu ülkelerin bütçe dengelerini sağlamasını daha da güç hale getirmiştir. İşsizlik ve fiyat düzeylerinin düşmesi; gelirlerin azalmasına, talep yetersizliğinin ortaya çıkmasına ve arz talep denkleğini

bozulmasına yol açtığından görünmez elin piyasa ekonomisi denkleğini sağlaması yetersiz hale gelmiştir (Coşar, 1991: 11).

Keynesyen yaklaşım devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır. Devlet ekonomiye müdahaleyi; kamu gelirleri, kamu harcamaları ve bütçe yolu ile yapmalıdır. Keynesyen görüş klasiklerin aksine denk bütçeye karşı çıkmıştır (Güder, 2013: 12). Klasik yaklaşımda bütçenin kontrolüne, keynesyen yaklaşımda ise bütçenin etkisine önem verilmektedir. Keynesyen Görüş'e göre devletin ekonomideki yeri önemli ancak ekonominin eksik istihdamda olduğu kabul edildiği için denk bütçe anlayışı yoktur. Ekonomide eksik istihdam söz konusu olduğundan kaynaklar devlet tarafından değerlendirilir. Bundan dolayı ekonomideki dengelerin sağlanması konusunda devletin mali rolü kaçınılmazdır (Arıcan, 2005: 79-80).

Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarını iki temel varsayıma dayandırmaktadır. Bunlardan ilki, ekonomide eksik istihdamın var olduğu yani kaynakların atıl kullanılmasıdır (Dücan, 2006:19). Klasik yaklaşımın tersine keynesyen yaklaşım da ekonominin eksik istihdamda da dengede olabileceğini, eksik istihdamın nedeninin ise talep yetersizliği olduğunu ifade etmiştir (Darrat, 1988: 880). Bütçe açıklarının finansmanında borçlanılması, gelecek kuşaklara bir borç olarak bırakılacağı olgusu keynesyen yaklaşımda reddedilmektedir. Çünkü borçlanılarak elde edilen kaynaklar kendi kendini finans eden yatırımlara yönlendirilirse borçlanılarak yapılan bu finansman sonraki kuşaklara borç yüküne neden olmayacaktır (Karanfil, 2014: 16).

Keynesyen yaklaşımın ikinci varsayım ise, bireylerin büyük bir çoğunluğunun miyop (uzağı görememe) oldukları ve likidite sınırlılığının altında davrandıklarıdır. Miyopluk hipotezi, bireylerin cari dönemde yapılan bir vergi indiriminin gelecekteki etkilerinin neler olabileceğini düşünmemesidir. Keynesyen yaklaşımın diğer varsayımı olan likidite sınırlılığı, bireylerin borçlanma imkanlarının olmadığını ve cari dönemdeki söz konusu gelir artışının gelecekte de devam edeceğini düşünerek şimdiden aşırı tüketim yapamayacaklarını ön görmektedir. Bu iki varsayım, bir taraftan kamu harcamalarından dolayı bireylerin kullanılabilir gelirlerinin artacağını, bunun da talep artışına neden olacağını ifade ederken; diğer taraftan da likidite sınırlılığı nedeni ile talep artışının sınırlandırılmış olacağını belirtmektedir (Dücan, 2006:19-20).

2.3.1.3.Monetarist Yaklaşım

Klasik iktisadın çözüm bulamadığı ekonomik buhranın talep yönlü politikalar yoluyla sonlandırılmasını sağlayan Keynesyen yaklaşım, 1960'lı yıllarla birlikte arz temelli sorunlardan kaynaklı stagflasyon probleminin çözümünde yetersiz kalmıştır. Monetarist (Parasalıcı) yaklaşım, dünya ekonomisindeki bu yeni soruna çözüm önerisi sunan görüşlerden birisi olarak ortaya çıkmıştır (Dücan, 2006: 20).

16. yüzyıla uzanmakta olan monetarist görüşlerin öncülüğünü Milton Friedman yapmaktadır (Parasız, 2010:193). Monetarist yaklaşım bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki en önemli etkisinin enflasyonist baskı yaratması olduğunu ve enflasyon ile bütçe açıkları arasında direkt bağlantı olduğunu savunmaktadır. Yaklaşımın öncüsü Friedman uzun dönemde enflasyonun kontrol altına alınması için para arzının da kontrol altına alınması gerektiğini belirtmektedir. Bütçe açıkları sadece para basımı yoluyla finanse edilirse (monetize edilirse) enflasyonist baskılara yol açacaktır (Gök, 2006: 12-13).

Monetarist yaklaşım, bütçe açıklarının özel kesim yatırımlarını dışlayacağını savunmaktadırlar. Kamu harcamalarının artması ile birlikte kısa dönemde milli gelirden oluşabilecek artışın para talebini arttıracığını, bu artan para talebinin karşısında para arzının sabit kalması durumunda faiz oranlarının yükseleceğini öne sürmektedirler. Artan faiz oranları özel kesim yatırımlarını düşürecektir. Kamu harcamalarının milli gelirden yarattığı artış, özel kesim yatırımlarının dışlanması ile nötr olacaktır (Erdemir, 2014: 15).

Bütçe açıklarının finanse edilme yolu, söz konusu açıkların ekonomik etkilerini belirleyici niteliktedir. Bütçe açıkları finanse etme yöntemi olarak borçlanmanın seçilmesi ekonomide enflasyonist bir etkiye yol açacaktır. Bütçe açıkları finanse edilirken gerekli düzeyde para arzı artış oranlarıyla desteklenen borç, durumunda yapılan borçla finansman yoluyla enflasyonist baskıların oluşması engellenmiş olacaktır (Dücan, 2006: 21).

2.3.1.4. Neo-Klasik Yaklaşım

Bütçe açığı konusu ile ilgili bir diğer ekonomik yaklaşım da Neo-Klasik yaklaşımdır. (Direkçi, 2006: 17). Neo-klasik yaklaşımda üç önemli öge bulunmaktadır. Birincisi olan zamanlararası tüketim optimizasyonuna göre her birey tüketim miktarını zamanlararası tüketim optimizasyonu yaparak belirlemektedir. İkincisi varsayıma göre bireylerin sınırlı (beklenen) yaşam süreleri vardır. Üçüncüsü varsayım ise ekonominin tam istihdam olduğunu ve her süreçte piyasa temizlenmesi (market clearing) sağlanmaktadır. Bu üç önemli varsayım bireylerin tüketimlerini ve dolayısıyla da bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki etkilerini belirlemede oldukça önemli çıkarımlar sağlamaktadır (Gök, 2006: 5-7).

Neo-Klasik yaklaşım bireylerin tüketimlerini uzun dönemli olarak planladıklarını ve bütçe açıkları ile bu açıkların borçlanma yoluyla finansmanı için vergileri daha sonraki kuşaklara kaydırarak toplam tüketimi arttırmadıklarını ifade etmektedirler (Direkçi, 2006: 18).

2.3.1.5. Ricardian Yaklaşım

Ricardian yaklaşımı, David Ricardo tarafından ileri sürülmüş ve J. Robert Barro tarafından yeniden ele alınıp geliştirilmiştir (Bilman, 2004: 34). Ricardian yaklaşımında birbirini takip eden kuşaklar kaynak transferi bakımından birbirlerine bağlıdır (Gök, 2006: 15). Bu yaklaşım, varsayımları çerçevesinde vergi artırımı ya da borçlanma yoluyla bütçe açıklarının finanse edilmesinin makroekonomik dengeler açısından bir etki yaratmayacağını savunmaktadır (Bilman, 2004: 34).

Ricardian denklik teoreminin varsayımları (Karanfil, 2014: 19);

- ✓ Bireyler sonsuza kadar yaşamaktadırlar.
- ✓ Bireyler rasyonel ve ileri görüşlüdür. Şimdiki borçların ileride vergi yükü oluşturacağını bilmektedirler.
- ✓ Sermaye piyasası tam işlemektedir. Bireyler, devlet gibi aynı oranda borç alıp verebilmektedirler.
- ✓ İlk dönemde ihraç edilen borçların ödemesi gelecekte toplanan vergilerle ödenmektedir.
- ✓ Vergiler, götürü vergilerden oluşmaktadır.
- ✓ Açıkların oluşu herhangi bir değer ortaya çıkarmayabilmektedir.
- ✓ Kamu harcamaları, fiyatlar genel seviyesi, para arzı ve faiz oranının sabit olduğu varsayılmaktadır.

Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanının, aslında bireylerin yaşamları boyunca ödeyecekleri vergilerin dağılımında bir düzenleme olduğu bireyler tarafından bilinmektedir (Dücan, 2006: 23). Bütçe açıklarının finansmanı vergiler yoluyla yapıldığında da bireyler yine aynı tepkiyi verecektir. Vergilerin azalmasıyla bireyler, gelecekte bütçe açıklarının oluşacağını ve bu açıklar için ödeme yapacağını bilmektedir. Vergilerin azalmasıyla bireylerin tasarrufları artacak fakat gelecekte yapılan borçlanma için harcama yapacağını bildiğinden harcamalarını değiştirmeyeceklerdir. Ricardian yaklaşımında vergilerde yapılan indirim neticesinde bütçe açığı beklenen özel tasarruflarda daha büyük bir artışa neden olacaktır. Kısaca Ricardian yaklaşımda tam istihdam ve bütçe açıklarının finansman yolu önemli değildir. Çünkü her iki finansman yolunun sonucunda da ulusal tasarruflar, tüketim, yatırımlar, reel faiz oranları ve cari açık etkilenmeyeceğinden ekonomik denge üzerinde etki etmeyecektir (Karanfil, 2014: 19-20).

2.3.2. Cari İşlemler Dengesi

Çalışmanın bu bölümünde cari işlemler dengesi konusundaki farklı teorik yaklaşımlar ile cari işlemler açıklarının nedenleri ve yol açtıkları makroekonomik sorunlar üzerinde durulacaktır. Cari işlemler açığının ülkenin dış dünya giderlerinin, dış dünya gelirlerinden daha büyük olması demektir. Cari işlemler açığının meydana gelmesindeki başlıca nedenler; ihracat gelirlerinde yetersizlik, ithal mallara olan talebin yüksek olması, dış borç servisinin büyüklüğü, sermaye hareketleri, yurt içi yatırımlardaki artış ve tasarruflardaki azalış gibi etkenler sıralanabilir (Dücan, 2006: 43).

Merkantilist teori dış ticaretin temeli değerli madenlerin stokunu artırmak olarak görülmektedir. İthalatı mümkün olduğunca kıstak, ihracatı ise teşvik etmek düşüncesi bu teoride hâkimdir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için devlet, dış ticaret politikası araçlarıyla gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Mutlak Üstünlük teorisi, merkantilist teorinin tersine ticaretin serbestleştirilmesi bütün ülkeleri lehine etkileyeceğini savunmuştur. Adam Smith'e göre ise ülkeler kapalı ekonomik duruma göre daha karlı olduğu için dış ticaret yapmaktadırlar (Takım, 2010: 3). Smith, ülkeler hangi malın üretimini daha az maliyetle gerçekleştiriyorsa o alanda uzmanlaşmalı ve o malları ihraç etmeli, yüksek maliyetli malları ise ithal etmelidir. Burada maliyetten kasıt emek faktörüdür (Güder, 2013: 19).

Genel olarak iktisat bilimi ve özelde uluslararası ticaret teorisinin temeli Smith'in Wealth of Nations'ı 1776'da yayınlamasıyla ortaya atılmıştır. Ricardo (1817), Smith teorisinin geçerlilik alanını baz alıp bu teoriyi genişletmiştir (Bayraktutan, 2003: 176). David Ricardo aynı ekolün devamı olarak dış ticareti mutlak üstünlüğe değil, karşılaştırmalı üstünlüğe dayandırmaktadır. Ricardo ise, ülkelerin dış ticaret yapmaları için mutlak üstünlüğe sahip olmaları gerekli değil, önemli olan derecesidir (Takım, 2010: 3). Bugünkü uluslararası ticaretin temelini oluşturan karşılaştırmalı üstünlük teorisine avantajlı mukayeseler teorisi, karşılaştırmalı maliyetler doktrini gibi isimlerde verilmektedir (Seyidoğlu, 1999: 18). Neo-Klasik dış ticaret teorisi, Ricardo'nun ortaya koyduğu karşılaştırmalı üstünlük teorisinin argümanlarını kabul etmiştir. Ancak emek maliyeti yerine daha kapsamlı olan fırsat maliyeti yaklaşımını öne sürerek, verimlilikler arasındaki farklılıkların dış ticaretin gerçekleştirilmesi için yeterli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Takım, 2010: 3).

Cari işlemler dengesi, dış borçlanmanın yönünü ve miktarını da göstermekte olduğundan borçlanma cari dengeyi etkilemektedir. Bir ülkedeki ithalat, ihracatın üzerinde ise bu ülke için yurtdışı borçlanma ile kapatılan bir cari açığın varlığı olduğu söylenebilir. Devlet cari açığı kapatmak için yaptığı borçlanmayı; yabancı ülkelere veya uluslararası kuruluşlardan kredi alarak gerçekleştirebileceği gibi, özel sektörle yabancıların hisse senedi satışı veya varlıklarının satılması ile de borçlanmayı gerçekleştirebilir. Özetle cari açık veren bir ülke ya şimdiki yatırım veya tüketimini ithal etmekte ya da gelecekteki yatırım veya tüketimini ihraç etmektedir (Kökçü, 2011: 20).

Ekonomideki cari açığın hangi araçlarla finansmanının sağlanacağı önem teşkil etmektedir (Güder, 2013: 19). Cari açık, borç yaratmayan dış kaynaklarla finanse edildiğinde sürdürülebilir; borç yaratan, özellikle de kısa vadeli dış borçlarla ve resmi rezervlerle finanse edildiğinde ise sürdürülemez bir olgu olduğu kabul görmektedir (Göçer, 2013: 214). Cari açığın kısa ve uzun vadede doğrudan yatırımlar için gelen döviz girişleri ile finanse edilmesi diğer sermaye girişleri ile kapatılmasın çok daha iyidir. Çünkü kısa vadeli sıcak para akımları borç arttırmakta olduğundan açığın bunlarla finanse edilmesi ekonomi için tehlike arz etmektedir. Bir ülke ekonomisi için dış borcun ve özellikle kısa vadeli yabancı borcun büyümeye oranı uluslararası finans piyasaları tarafından takip edilen bir veri olması nedeniyle bu oranın yüksek olduğu ülkeler borçlandıklarında daha fazla risk primi ödemek zorunda kalırlar. Borçlandıkları ülkeler daha yüksek faiz ödemelerini ister (Güder, 2013: 19-20).

Cari işlemler dengesini ele alan dört farklı yaklaşım bulunmaktadır. Sırasıyla bunlar; esneklikler yaklaşımı, toplam harcama yaklaşımı, parasalcı yaklaşım ve dönemler arası yaklaşımdır.

2.3.2.1. Esneklikler Yaklaşımı

Esneklikler Yaklaşımı, cari işlemler dengesinin başlıca alt kalemlerinden olan dış ticaret dengesi üzerinde odaklanmaktadır. Cari dengeyi belirleyen en temel açıklayıcı faktörün göreceli uluslararası fiyatlar olduğunu varsaymaktadır (Erkılıç, 2006: 17). Uluslararası harcama ve gelir düzeyleri sabit olduğunda sermayenin net uluslararası akışını talep ve arzın durağan fiyat esnekliklerinin belirlediğini savunan esneklikler yaklaşımı (Güder, 2013: 20) olası bir devalüasyonun dış ticaret dengesi üzerindeki etkisini de analiz etmektedir. Bu yaklaşıma göre devalüasyonun dış ticaret dengesini düzeltici etkilemesi Marshall-Lerner Koşuluna bağlıdır. Devalüasyonun döviz gelirlerini artırması ile ihraç mallarını yabancı para cinsinden ucuzlatacağı için yabancı tüketiciler bu mallara yönelecektir (Seyidoğlu, 1999: 460-461). Yani devalüasyon ülke içerisinde ithal mallara talebi azaltırken, diğer ülkeleri ihraç mallara yönlendireceğinden dış ticareti olumlu etkilemektedir (Güder, 2013: 20).

Devalüasyonun yapılmasının temel amacı resmi döviz kurlarını yükseltmek ve dış dengeyi sağlamaktır ancak bunun sağlanması için üç koşul vardır. İlk koşul Marshall-Lerner koşulu olarak bilinen; ihraç mallarının yurtdışı talep esnekliği ile ithal mallarının yurtiçi talep esnekliğinin toplamının 1'den büyük olmasıdır. İkinci koşul, ihraç mallarının arz esnekliği yüksek olmalıdır. Üçüncü koşul ise, devalüasyon sonrasında ithal edilen hammadde, ara malı ve yatırım mallarının fiyatlarında meydana gelecek olan artışların ekonomide maliyet enflasyonuna yol açmasının önlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu koşullar sağlanmadığında, devalüasyondan sonra ortaya çıkan gelir ve fiyat artışları, ithalatı artırıp ihracat üzerinde olumsuz bir etkiye yol açabilir (Hepaktan, 2009: 40).

2.3.2.2. Toplam Harcama Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımından farklı olarak toplam harcama yaklaşımında fiyat etkisinin yerine gelir ve istihdam üzerindeki etkisi üzerinde durulmaktadır (Dineri, 2016: 39). Toplam harcama yaklaşımı Sidney Alexander'ın 1952'de devalüasyonun etkilerini açıklamak için ortaya koyduğu sonrasında da dış dengenin sağlanması için uygulanan politikalarda kullanılan bir yaklaşımdır. Massetme (Emme) yaklaşımı olarak da bilinmektedir (Karanfil, 2014: 9).

Alexander toplam harcama yaklaşımında geleneksel arz ve talep analizinden ziyade hem fiyat değişmelerinin hem de reel gelirdeki değişmelerin devalüasyon sonrasında toplam harcamalar üzerindeki etkisini incelemektedir (Dineri, 2016: 39). Esneklikler yaklaşımında gelir düzeyleri sabit varsayıldığından bu yaklaşımda gelir etkisi de incelenmektedir (Güder, 2013: 20). Esneklikler yaklaşımı döviz kuru dışındaki değişmeleri ihmal ettiğinden, buradaki eksiklikleri toplam harcama yaklaşımıyla giderme yoluna gidilmiştir (Dineri, 2016: 39).

Toplam harcama yaklaşımına göre cari işlemler dengesinin giderilmesi için ülkenin milli gelir seviyesi artırılmalı ya da toplam harcamalar azaltılmalıdır (Karanfil, 2014: 10). Yaklaşımda ekonomi tam istihdam veya eksik istihdamda olmasına göre farklı sonuçlar bulunacağı ileri sürülmektedir. Ekonomide tam istihdam söz konusu ise üretim daha fazla arttırılamaz, net ihracat yalnızca para ve maliye politikaları yoluyla harcamaların azaltılma ile artış gösterebilecek; eksik istihdam söz konusu ise net ihracatın artmasıyla üretim artabilir. Ancak bunun olması için yurt içindeki toplam harcamalar üretimden daha az olmalıdır (Güder, 2013: 20-21).

2.3.2.3. Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım, para piyasalarında gerçekleşen dengesizliğin aynı zamanda ödemeler dengesindeki cari açık veya fazla şeklindeki dengesizlikle bağlantılı olduğu bir önermedir. Bu yaklaşım, politika kararlarının cari işlemler dengesi üstündeki stok ve akım değişkenlerinin uzun vadedeki etkileşiminden kaynaklanan etkileri göz ardı ettiğinden dolayı sadece kısa vadedeki etkiyi açıklayabilmektedir. Parasalcı yaklaşım her ne kadar parasal genişlemenin hem iç hem dış dengesini açıklamada yararlı olsa da cari işlemler dengesinin temel belirleyicileri

olan reel döviz kuru, dış ticaret hadleri gibi değişkenlerin rolünü açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Erkılıç, 2006: 21).

Durağan bir yapısı olan parasalcı yaklaşım, özellikle sabit döviz kuru rejimi uygulayan açık bir ekonomiye uygulanabileceği varsayımını içermektedir. Özetle, bu yaklaşım ödemeler dengesinin parasal bir değişmeye karşı nasıl uyarlandığını açıklamaktayken, cari dengenin hangi mekanizmalar üstünden belirlendiği konusunu açıklamada yetersiz kalmaktadır (Erkılıç, 2006: 22).

2.3.2.4. Dönemler Arası Yaklaşım

Irving Fisher tarafından geliştirilen dönemler arası yaklaşımda ülkelerarası nispi fiyat farklılıkları ile döviz kuru oynamalarının uzun dönemde etkilemediği ve cari dengeyi açıklayamadığı gerçeğinden hareketle bu modele dâhil edilmemişler (Babaoğlu, 2005: 7-8). Fisher'in oluşturduğu Dönemler arası yaklaşıma göre cari işlemler dengesinin oluşmasında hane halklarının tüketim ve tasarruf kararları etkili olmaktadır. Yaklaşımda, rasyonel tüketiciler şimdiki dönemde daha çok tasarruf daha az tüketim yapmak istiyorlarsa, gelecek dönemde daha çok tüketim yapabileceklerini ileri sürmektedir. Eğer gelecek dönemde gelirlerinin artacağını biliyorlarsa bugün daha çok tüketim yapabileceklerini belirtirler. Modelde rasyonel tüketicilerin geleceğe yönelik beklentileri önem kazandığı için tüketim yalnızca bugünün gelirinden değil, gelecek dönemde kazanılacak gelire göre belirlenmektedir (Babaoğlu, 2005: 8).

Hanehalkının gelecek dönemlerde beklentilerine uygun şekilde tüketim ve tasarruflarını belirleyerek tüketim dalgalanmalarının giderilmesi dönemler arası yaklaşımdır. Cari işlemler dengesi bir ülkenin diğer ülkelerle yaptığı mal ve hizmet ticaretinin yanında yatırım– tasarruf dengesi, ekonomik büyüme, mali denge durumu gibi faktörlerle de ilişki içerisindedir (Dineri, 2016: 37).

Dönemler arası Yaklaşıma göre eğer ileride üretim ve milli ve milli gelirin artacağı tahmini varsa şimdiki dönemde tüketimin azaltılması yerine yurt dışından borçlanma ile kaynak sağlamak rasyonel bir seçim olabilir. Yani ülkenin milli gelir ve üretimlerini artıracak bir yatırım için şimdiden tüketimi azaltmak yerine borçlanmak cari açığı artırmakta olsa bile ülke ekonomisi için risk unsuru yaratmayacaktır (Babaoğlu, 2005: 8).

Kamu harcamaları ya da yatırımlar kalıcı değerlerin üzerine çıkarsa büyük bir cari işlemler açığı verilmektedir. Diğer bir ifadeyle, özel kesim normalin üstünde hükümet ya da yatırım harcamaları ile karşı karşıya kaldığı zaman tüketimini koruyabilmek adına dış borç kullanmaktadır (Tiryaki, 2002: 6-7).

2.3.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi

Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak bilinen tasarruf kamu ve özel tasarrufu olarak iki çeşittir. Açık ekonomilerde toplam tasarruf ile yatırımlar eşit değilken; kapalı ekonomilerde toplam tasarruflar toplam yatırımlara eşittir. Ekonomideki yurt içi tasarruf oranlarında olan yetersizlik, yatırım için gerekli olan finans kaynağının dışarıdan sağlanmasına yol açmaktadır. Bu da cari işlem açıklarının artmasına sebep olmaktadır. Yatırımların yabancı tasarruflar ile finanse edilmesi ülkelerin yabancı kaynaklara bağımlılığının artmasına neden olmaktadır. Bunun engellenmesi için yatırımların finansman kaynağı olarak yurt içi tasarrufların artırılması zorunludur (Dineri, 2016: 42). Yatırımları finanse etmenin en güvenilir ve en masrafsız kaynağını oluşturmakta olan yurtiçi tasarruflar, ekonominin genel dengesinin temel değişkenlerinden biridir (Barış ve Uzun, 2015: 120). Tasarrufların artırılmasında önemli değişkenler mevcuttur. Özel tasarrufu; faiz oranları, finansal liberalizasyon, gelir, enflasyon, hükümetin tasarrufu ve demografik etkiler belirlemektedir. Reel faiz oranlarının getirisi gelir etkisinden daha yüksek olduğu zaman bireyler tasarruflarını artırmaktadırlar (Dineri, 2016: 42). Keynes, cari kullanabilir gelir artışının hane halkı tasarrufunu arttırdığını savunmaktadır. Tasarruf açığı sorunu daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmekte ve bu sorunun çözülememesi ekonominin tüm alanlarına etki etmektedir. Gelirin düşük olmasından ötürü

oluşan tasarruf yetersizliği yatırımların azalmasına neden olmakla birlikte; istihdamı, üretimi, mili geliri olumsuz yönde etkilemekte ve tekrar tasarruf yetersizliğine yol açmaktadır. Bu döngü nedeniyle ülkeler finansman sorunu yaşamaktadır (Güder, 2013: 23).

21. yüzyılda özellikle mikro temelli olan ve tasarruf çalışmalarında ön plana çıkan iki teori; Friedman'ın (1957) Sürekli Gelir Hipotezi ve Modigliani ve Brumberg'in (1954) Yaşam Boyu Gelir Hipotezi'dir. Sürekli gelir hipotezinin tasarruflar ile ilgili temel fikri "tasarrufun gelecekteki tüketim" olduğudur. Tasarruf, miras bırakma, emeklilik döneminde günlük tüketim ve hatta kişinin öldükten sonrası bir eser inşa edilmesi için yapılmış olabilir. Sürekli gelir hipotezine göre, tasarruflar gelirdeki geçici artışlar (gelir şokları) sonucunda yükselir. Geçici gelir, tüketim üzerinde küçük etkiler yaparken; tasarruflara daha fazla yansımaktadır (Barış ve Uzay, 2015: 120).

Yaşam Boyu Gelir Hipotezi ile demografik etkiler açıklamak mümkündür. Modigliani (1970) nesiller arasındaki verimlilik artışı ve nüfus artış hızı değişmediği süre boyunca genç nüfusun tasarruflarının yaşlıların negatif tasarruflarını dengelediğini vurgulamaktadır. Nüfus artışı ve verimlilik artışı görüldüğünde ise genç nüfusun tasarruf oranı pozitif yöne doğru artacaktır. Verimlilik artışı ekonomik büyümenin gerçekleşmesine olanak sağlarken, gelirin artması tasarrufların artmasına olanak sağlayacaktır. Gelir ile tasarruf arasındaki pozitif ilişki; gelir seviyesinin yükselmeden bireylerin tasarruflarının artmayacağını bize göstermektedir. Devletin yapısal bir sorun olan tasarruf birikimini teşvik edecek politikaları uygulaması, ülkelerin yatırımlarını kendi kaynakları ile finanse etmesine olanak sağlamaktadır (Modigliani'den aktaran; Dineri, 2016: 42).

Barro'nun Ricardian yaklaşımı, kamu ve özel tasarrufların birbirlerinin ikamesi olduğunu ileri sürmektedir. Kamu tasarruflarının azalması durumunda özel kesim ilerde vergilerin artacağını düşünerek tasarruflarını arttıracaktır (Güder, 2013: 23).

Yatırımlar, iktisadi büyüme ve kalkınmayı sağlayan faktördür. Yatırımlar tasarruflara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bakış açısına göre, en güvenli ve en önemli finansman kaynağının ulusal tasarruflar olduğu söylenebilmektedir (Güder, 2013: 23). Yatırımlar, üretim kapasitesi ve toplam talepte değişmelere neden olmaktadır. Yatırımın finansmanını sağlayacak tasarrufların yeterli oranda yaratılmaması durumunda tasarruf açığı meydana geleceğinden ekonomide yabancı sermaye girişi gerekmektedir. Yabancı sermaye ile döviz kurunun baskı altında kalmasına, döviz kuru riskine ve cari işlemler dengesi üzerinde dengesizliklerin oluşmasına yol açmaktadır. O halde ülkeler, uzun dönemde yatırımlarını büyük ölçüde ulusal tasarruflar yoluyla finanse etmelidir (Değirmen ve Şengönül, 2012: 1-2).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyonun iki farklı etkisi olabilmektedir. Kaynak sıkıntısı çekmekte olan ülkeler yabancı kaynakların ülkeye girmesiyle iç tasarruflarını ve yatırımlarını artırabilir ya da finansal dışa açıklık oranını artırmak için faiz oranlarının yüksek olması, ülkenin kırılganlığını artırabilmektedir (Dineri, 2016: 42).

Sonuç

Bütçe açığı ve cari işlemler açığının birlikte teorik ve ampirik olarak incelenmesi ikiz açık hipotezi olarak tanımlanmaktadır. İkiz açık hipotezinin bileşenlerinden hareketle ortaya çıkan üçüz açık hipotezi zamanla bütçe açığının düzelmesine karşın cari açığın artmaya devam etmesi nedeniyle özel tasarruf-yatırım açıklarının da incelenmesi gerektiği sonucu ile ortaya çıkarmıştır.

Makroekonomik genel denge olarak da bilinmekte olan iç ve dış dengenin birbirine eşit olması açık bir ekonomide ekonomi politikalarının başlıca amaçlarından biridir.

Makroekonominin genel dengesi; cari işlemler dengesinin, bütçe dengesi ile özel tasarruf yatırım dengesi toplamına eşit olması ile sağlanmaktadır.

Bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesi ekonominin genel dengesini oluşturduğundan dolayı bu dengelerin bozulması, ekonomi içerisindeki

---

makroekonomik değişkenleri çeşitli olarak etkilemektedir. Bu nedenle üçüz açıklar iç denge ve dış dengenin birlikte sağlanabilmesi bakımından son derece önem taşımaktadır. Ayrıca tasarruf açığının azaltılabilmesi için özellikle zorunlu ve bireysel emeklilik sisteminin başarısının artırılması gerekmektedir. Bu noktadaki temel sorun zorunlu ve bireysel emekliliğin kamuoyuna daha açık bir şekilde aktarılamamasına dayanmaktadır. Ulusal kalkınma boyutu açısından politika yapıcıların, kamuoyuna yönelik geliştirecekleri ve uygulayacakları politikalar ile vatandaşların tasarruflarının artırılması ülke ekonomisine ve kendi ekonomilerine yapacağı katkının farkındalığı sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (1993), *Kamu Maliyesi*, Dördüncü Baskı, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Alkin, E. (1981), *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2751, İktisat Fakültesi No: 466, İstanbul: Güryay Matbaası.
- Alkswani, M. A., (2000), The Twin Deficits Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence From Saudi Arabia. *King Saud University*, 1-25. <http://www.mafhoum.com/press2/79E15.pdf> 20.04.2007 (05.07.2018).
- Arıcan, E. (2005), Ricardocu Denklik Teoremi ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama. 20 (1): 77-94.
- Aristovnik, A. (2005), Twin Deficits Hypothesis and Hrioka-Feldstain Puzzle In Transition Economies. University of Ljubljana, Faculty of Administration, International Finance 0510020, *Econ WPA*, 1 (20).
- Ay, A., Z., Karaçor, M., Mucuk ve S., Erdoğan, (2004), Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki Türkiye Örneği (1992- 2003). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12:75-82.
- Babaoğlu, B. (2005), *Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi Sürdürülebilirliği*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Haziran, Ankara.
- Barış, S. ve N., Uzay. (2015), Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Temmuz-Aralık, 46: 119-151.
- Batırel, Ö. F. (1994), *Kamu Bütçesi*, 7. Baskı İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No:460/693.
- Bayraktutan, Y. (2003), Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 175- 186.
- Bilman, M. E. (2004), *İkiz Açık Olgusu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Boran, H.(2014), *Üçüz Açık Hipotezinin Ekonometrik Analizi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Coşar, N.(1991), *Türkiye’de Bütçe Açıklarının Nedenleri: Vergi Politikasının Mali Yönü 1963-1989*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Danışman, Y.(2009), *İkiz Açıklar ve Doğru Makroekonomi Politikası Seçimi*, Mesleki Yeterlilik Tezi, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Darrat, A. F., (1988), Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits?. *Southern Economic Journal*, 54(4):879-887.

- Değirmen, S. ve A. Şengönül. (2012), Türkiye’de Net Özel Tasarruf-Yatırım Açığının Belirleyicileri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, Kasım, 114: 1-26.
- Dineri, E. (2016), *Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Direkçi, T. (2006), *Kamu Açıklarının Makroekonomik Etkiler: Türkiye Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Doğan, S. ve Ç., Börke Tunalı, (2012), Türkiye’de Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı İlişkisi (2001 Krizi Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 58. Seri, (2): 1-26.
- Dücan, E., (2008), *Türkiye Ekonomisinde Tasarruf-Yatırım Dengesizlikleri ve Üçüz Açıklar Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Egeli, H. (1997), *Türkiye’de Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Bütçeleme Sistemleri Açısından Ekonomik Etki ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eğilmez, M. (2006), “Üçüz Açık”. *Kendime Yazılar*, (30 Mayıs, 2006). <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/ucuz-acik-781864/> (02.07.2018).
- Eğilmez, M. (2012), “İkiz Açık, Üçüz Açık”, *Kendime Yazılar*, (20 Ekim).
- Eğilmez, M. ve E., Kumcu, (2002), *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Om Yayınevi.
- Eğilmez, M., (2002), Bakanların Ödenek Kavgası. *Radikal*, 08/08/2002.
- Erdemir, D., (2014), *Üçüz Açıklar Hipotezi (Türkiye Örneği)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Eren, A., (2017), *Türkiye Ekonomisi*, 8. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Erkılıç, S.(2006), *Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Kasım, Ankara.
- Feldstein, M.(1982), Inflation Tax Rules and Investment: Some Econometric Evidence, *Econometrica*, 50(4), 825-862.
- Göçer, İ.(2013), Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 8(1), 213-242.
- Gök, B.(2006), *İkiz Açık Hipotezi ve Türkiye Uygulaması*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Güder, F. ve C., Kılıç. (2016), Üçüz Açık Sorunu ve Üçüz Açık Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(2), 46-

- Güder, F., (2013), *Üçüz Açık Sorunu ve Üçüz Açık Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Hepaktan, C. E. (2009), Türkiye'nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbütünleşme Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 39-55.
- <http://www.mahfiogilmez.com/2012/10/ikiz-ack-ucuz-ack.html> (04.07.2018).
- Karabaş, E.(2005), *Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları*. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Nisan, Ankara.
- Karaçor, Z., V., Alptekin, T., Akar ve G., Akar, (2012), İstikrar Mı, İstikrarsızlık Mı? Türkiye'de Üçüz Açık Analizi. *Türkiye Ekonomi Kurumu 3. Uluslararası Ekonomi Konferansı*, Borç Dinamikleri, Finansal İstikrarsızlık ve Büyük Durgunluk, 1-3 Kasım, İzmir.
- Karanfil, M., (2014), Türkiye Ekonomisinde Tasarruf Açığı Sorunu: Zaman Serisi Analizi. *Journal of Entrepreneurship and Development*, 9(2), 1-18.
- Keynes, J. M., (2010), *Genel Teori: İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi*, Akalın, Uğur Selçuk, (Çev.), 2.Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Kılavuz, E. ve Y., Dumrul, (2012), İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama. *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (3-4), 239-258.
- Kongar, Ç. İ., (1996), *Denk Bütçe Teorisi ve Uygulanabilirliği Üzerine Bir Not*. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No:9630, Ekim, ss.301-302.
- Kökçü, A., (2011), *Bütçe Açığı, Cari İşlemler Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği (1994-2010)*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Öncel, Y.(1993), Ekonominin Genel Dengesi ve Kamu Kesimi (1972-1992), *Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları*, Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 0(34), 158-169.
- Özçalık, M. ve F., Erataş, (2014), İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Örnek. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22, 137-151.
- Parasız, M. İ., (1999), *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Bursa:Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, M. İ., (2010), *İktisadın ABC'si*, Bursa:Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Peker, O. ve Y., Acar, (2012), Türkiye'de Konsolide Bütçe Açıklarıyla İç Borçlanma Faiz Oranları Arasındaki İlişki: Ekonometrik Bir Analiz, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 193-206.

- Sancak, E. ve N. Demirci, (2012), Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 159-198.
- Seyidoğlu, H. (2002), *Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük*, 18, 3.Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H., (1999), *Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama*, 13.Baskı, İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Süreççi, D. (2011), Türkiye’de Üçüz Açıklar Olgusunun Analizi: Dinamik Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(1), 51- 69.
- Szakolczai, G., (2005), The Triple Deficit of Hungary. *Hungarian Statistical Review*, Special Number 84(10), 40-62.
- Şen, E. (2007), *İkiz Açıklar İlişkisi (Türkiye Analizi: 1983-2005 Dönemi)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Takım, Abdullah, (2010), Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-16.
- TCMB, (2014), “Ödemeler Dengesi İstatistikleri’ne İlişkin Yöntemsel Açıklama”, *İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü*, ss.1-34, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9/BOPMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9-ml39cvO>, (12.12.2018).
- Tiryaki, S. T.(2002), *Cari İşlemler Hesabına Çeşitli Yaklaşımlar ve Sürdürülebilirlik Örneği*. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği, Temmuz, No: 8.
- Uluatam, Ö. (2005), *Kamu Maliyesi*, 9.Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ünsal, H. (2006), *Kamu Açıkları ile Ödemeler Bilançosu Arasındaki Etkileşim, 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vyshnyak, O. (2000), *Twin Deficits Hypothesis: The case of Ukraine*. National University Kyiv-Mohyla Academy, Tokyo.
- Yaldız, E. (2006), *Bütçe Açıkları ve Politika Etkisizliği: Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, K., D., Karaman ve M. Taşdemir, (2013), *Makro Ekonomi*, 11.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüce, G., M., Akıncı ve Ö. Yılmaz, (2013), Türkiye Ekonomisinde Temel Ekonomik ve Finansal Göstergeler Bağlamında 2002 Öncesi ve Sonrası. *Maliye Dergisi*, 164, 183-207.
- 29934 Sayılı, 30/12/2016 Tarihli Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161230-10.htm>, (15.12.2018).